

Методологічні аспекти дослідження життєдіяльності одностатевих партнерських пар

М.В. Маркова, Р.Т. Габрель

Харківська медична академія післядипломної освіти

У роботі проаналізовані та запропоновані шляхи вирішення методологічних проблем, які потребують розв'язання при дослідженнях особливостей життєдіяльності одностатевих партнерських союзів. Зроблено висновок про необхідність дослідження питання розроблення та ефективності надання медико-психологічної допомоги одностатевим сім'ям, особливо за умови ВІЛ-інфікування одного з партнерів.

Ключові слова: партнерська пара, гомосексуальність, методологія дослідження.

На даному етапі суспільного розвитку в світі відбувається зміна поглядів на сімейні традиції та процеси формування сім'ї. Дослідження останніх років продемонстрували, що громадяни розвинених суспільств найбільш важливим вважають приватне життя [1–3]. Результати опитування населення 43 країн щодо ключової сфери буття засвідчили, що для 83 % осіб на першому місці виявилась сім'я. Згідно з результатами великої кількості наукових досліджень люди, які існують в рамках партнерських стосунків, більш задоволені життям, ніж самотні [4, 5]. Більшість людей вважають спільне життя із сексуальним партнером найбільш близьким до ідеалу [6, 7].

Сьогодні інститут сім'ї зазнає докорінних змін [8, 9]. Так, відбувається плюралізація моделей сімейних стосунків і форм спільного проживання, згладжування гендерних відмінностей при розподілі ролей, зсув локусу контролю за стосунками на внутрішній план поряд зі зниженням значення формальної реєстрації шлюбу.

Модель подружжя, що формується на основі традиційної родини, сприяє стабілізації інституту сім'ї за рахунок підвищення задоволеності подружжя стосунками, збільшення адаптивної гнучкості партнерів та їхніх рольових позицій у парі. Підтримання стосунків у рамках цієї моделі вимагає певного рівня розвитку у партнерів навичок рефлексії, вміння вибудовувати вдалі комунікативні стратегії поза і в середині родини, і одночасно розвиває наведені властивості.

Між тим, поряд із гетеросексуальними союзами, в кожному суспільстві на сьогодні існує особлива форма стосунків – одностатеві пари. На думку російської дослідниці – прибічниці нормалізації одностатевих сімей в сучасному суспільстві І.С. Купріянової (2002), одностатеві партнерства – альтернатива, яку правомірно розглядати як норму, ніж як патологію [10]. Проте деякі дослідники, в тому числі С.І. Голод (2008), вважають, що розглядати одностатеві союзи як повноцінно функціонуючу сім'ю неправомірно [11].

Слід зазначити, що полеміку навколо концепції одностатевих шлюбів ведуть у світі з кінця 70-х років минулого століття. Саме поняття «одностатевий шлюб» в американських словниках, зокрема в «The American Heritage Dictionary of the English Language», з'явилося в 2000 році, в 2003 році воно було включено і в «The Merriam-Webster Dictionary». Повноцінні одностатеві шлюби сьогодні реєструють у Нідерландах (з 2001 року), Бельгії (з 2003 року), Іспанії (з 2005 року), Канаді (з 2005 року), ПАР (з 2006 року), Норвегії (з 2009 року), Швеції (з 2009 року), Порту-

галії (з 2010 року), Аргентині (з 2010 року), Ісландії (з 2010 року), Мексиці (з 2010 року) і деяких штатах США. «Одностатеві партнерства» (цивільні партнерства або цивільні союзи), дещо обмежені в правовому плані, узаконені в Британії, Ірландії, Данії, Гренландії, Франції, Андоррі, Німеччині, Фінляндії, Люксембурзі, Чехії, Словенії, Угорщині, Швейцарії, Хорватії, Австрії, Ліхтенштейні, Ізраїлі, Новій Зеландії та Австралії.

Однак для того, щоб визначитися у концептуальних питаннях одностатевих партнерських стосунків як родинних або шлюбних, вітчизняним дослідникам треба вирішити декілька методологічних проблем. По-перше, за свідцтвом Г.С. Кочаряна (2008), в Сімейному кодексі України закріплено, що: а) жінка та чоловік (*тобто особи протилежної статі*) мають рівні права і обов'язки у сімейних стосунках, шлюб і та сім'я; б) шлюбом є союз жінки та чоловіка (*тобто осіб протилежної статі*), зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану; в) проживання однією сім'єю жінки та чоловіка (*тобто осіб протилежної статі*) без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя [12].

Таким чином, на законодавчому рівні на теперішній час встановлена неможливість для одностатевих партнерів укласти шлюб та стати офіційним подружжям, між тим як створити сім'ю на засадах партнерської пари без виникнення у них прав та обов'язків подружжя – можливо.

З огляду на викладене вище, виникає необхідність вирішення наступного питання, а саме, визначення дефініції «одностатєва сім'я». На наш погляд, в даному випадку обґрунтованим є застосування наступних критеріїв: а) стійкості стосунків партнерів; б) наявності спільного господарства та проживання; в) самоідентифікації. Таким чином, під «сім'єю» ми розуміємо тривале партнерство дорослих людей на основі ведення спільного домашнього господарства, де обидва партнери називають себе родиною і ідентифікують свої відносини як сімейні.

Соціальний психолог Д.В. Воронцов (2010) зазначає, що невід'ємною частиною суспільного сприйняття сім'ї є гетеронормативність, тобто «утверждение форм отношений, распространенных среди гетеросексуалов, в качестве стандартов или нормативов, к которым нужно стремиться» [13]. Розвиваючи цю думку, він пише, що моделі стосунків у гомосексуальних парах, які не мають нормованої рольової регламентації і тому мають більшу пластичність, можливо, є маркерами тенденції, що відбуваються з інститутом сім'ї в цілому. І дійсно, деякі дослідники відзначили зрушення у стосунках в середині пари, зміну рольових позицій партнерів, більший акцент на самоцінність стосунків, компромісний поділ побутових обов'язків, які характерні сьогодні для гармонійних гетеросексуальних сімей, притаманні гомосексуальним парам спочатку [14].

Дійсно, вимушена депривація гомосексуальності в суспільстві, крім очевидних мінусів, зіграла позитивну роль в справі формування одностатевих родинних проектів. Не маючи готових рольових моделей, засвоєваних гетеросексуалами

з дитинства, гомосексуалам довелося розробляти власні моделі стосунків, вибираючи такі форми партнерської взаємодії, які найбільшою мірою відповідали б їхнім потребам.

Відсутність у одностатевої пари стандартної статевої ролі/гендерної диференціації, на думку І.С. Кона (2003), призводить до того, що процес розподілу домашньої праці, який породжує та провокує найбільшу кількість сімейних конфліктів в гетеросексуальних родинах, у цьому випадку з самого початку будується з урахуванням індивідуальних особливостей: кожен робить те, що він найкраще вміє або що йому більше подобається, а якщо якась необхідна робота нікому не подобається – на основі розумного компромісу [15].

«Новаторський характер» одностатевих сімей підкреслює Г. Саймон [16], який характеризує їх як системи партнерських стосунків, для яких існує дуже мало «успішних зразків», що конструюють для себе індивідуальні ролі моделі та індивідуальні моделі гендерних стосунків у цілому. Наприклад, Д.В. Воронцов зауважує, що гомосексуальні чоловіки схильні до експериментування та незалежності від соціальних очікувань у своїй поведінці [13]; ці характеристики можуть бути надзвичайно важливі при створенні одностатевих сімей в умовах їх неконвенціональності в конкретному суспільстві.

Однак низка дослідників вважає, що саме через відсутність ролівих моделей, а також те, що суспільство засуджує такі стосунки, гомосексуалам важко створювати стабільні партнерські пари. Крім того, на думку Д.В. Воронцова, яку підтримують російські дослідники жіночих гомосексуальних пар О.В. Кудряшова, В.В. Дорофеева (2010), «царящая в обществе гомофобия, а также отсутствие всякой поддержки со стороны семьи (*родительской*) оказывают дестабилизирующее влияние на отношения гомосексуалов, в результате даже мелкие осложнения могут привести к разрыву связи» [17].

Між тим, за свідомством М.Л. Сабунаєвої (2010), дослідження закономірностей функціонування одностатевих сімей можуть зробити значний внесок у розуміння проблем існування і розвитку сімейних систем в умовах сконструйованої маргінальності та неприйняття суспільством, оскільки спостерігаючи процес конструювання системи сімейних стосунків, яка апріорі не може бути побудована за зразком традиційної гетеросексуальної родини і тому вимушено створює для себе індивідуальну модель, можна зрозуміти механізми конструювання сімейних стосунків у цілому [18].

Наступною перешкодою у вивченні закономірностей формування та функціонування одностатевого сімейного проекту є невідповідність методологічного апарату психодіагностики сім'ї до вивчення даного контингенту. Так, наприклад, при зборі соціально-демографічної інформації: стать, вік, рівень освіти – не враховується сексуальна орієнтація досліджуваних. Як наявні, так і ті, що розробляються авторами зараз, психологічні методики характеризуються гетероцентризмом та призначені виключно для дослідження гетеросексуальних осіб – особистості з негетеросексуальною орієнтацією / ідентичністю зазвичай не враховуються. Наприклад, запитання анкети формулюються таким чином, що можуть бути віднесені тільки до гетеросексуальних партнерських стосунків, хоча при визначенні вибірки сексуальна орієнтація респондентів не враховується. На жаль, це може стати спотворювальним результатом досліджень фактором, а також бути неетичним по відношенню до представників вибірки, чия сексуальна орієнтація / ідентичність відрізняється від гетеросексуальної.

Іншою значною трудностю є закритість одностатевих сімей, складність встановлення дослідного контакту. Це спричинено умовами існування одностатевих сімей в суспільстві: негативне оцінювання, відкидання, агресія, проєктування суспільних проблем на гомосексуалів та їхні сім'ї змушує їх ставати «важкодоступними» для наукової комунікації.

Нарешті, складною проблемою можуть стати гендерні стереотипи і гомофобія дослідника, які можуть проявлятися, навіть, у тому випадку, якщо дослідник позитивно налаштований до своїх випробуваних. Наприклад, гендерні стереотипи можуть змусити нас екстраполювати на такі родини закономірності традиційних статево-рольових моделей і заздалегідь ділити випробуваних на тих, що виконують «жіночу» роль і «чоловічу роль», хоча, за свідомством М.Л. Сабунаєвої (2010), в більшості одностатевих пар подібний поділ відсутній [18]. Неусвідомлена гомофобія може привести дослідника до необхідності необґрунтованого та нелегітимного пошуку ознак обов'язкової деструкції або дезадаптації стосунків, які, на його переконання, облігатно мають бути в таких союзах. Це може відбутися на формулюванні концептуальних засад дослідження, на обґрунтуванні його методології, в постановці цілей і формулюванні гіпотез, на аналізі та інтерпретації отриманих даних тощо.

За умови успішного вирішення наведених вище проблем можна очікувати на появу у вітчизняному науковому просторі досліджень з достатнім рівнем доказовості, в якості предмета в яких могли б виступати детермінанти вибору сімейного партнера і фактори успішності цього вибору в одностатевих сім'ях, цикл розвитку сім'ї та її рольова структура, міжособистісні стосунки гомосексуальних партнерів, особливості виховання дітей (народжених в одностатевому союзі або дітей від попередніх шлюбів гетеросексуальних, або усиновлених/взятих під опіку) та ін. Для підготовки та проведення подібних досліджень М.Л. Сабунаєва (2010) пропонує спиратися на методологічну базу не тільки психології сім'ї, але і гендерних досліджень у психології [18]. На її переконання, це зумовить особливу концентрацію уваги дослідника на соціокультурних механізмах формування досліджуваних феноменів, дозволить уникнути гендерної стереотипізації при побудові досліджень та підійти до одностатевих сімей як до принципово нового дослідницького об'єкта. Також слід зазначити, що у вітчизняній клінічній практиці недослідженим є питання розроблення та ефективності надання медико-психологічної допомоги одностатевим сім'ям, які гостро потребують такої підтримки, особливо за умови ВІЛ-інфікування одного з партнерів. З урахуванням зазначеного вище, нами проводиться робота з вивчення порушення життєдіяльності ВІЛ-інфікованих гетеросексуальних та гомосексуальних партнерських пар та розроблення заходів їх медико-психологічного супроводу.

Методологические аспекты исследования жизнедеятельности однополых партнерских пар М.В. Маркова, Р.Т. Габрель

В работе проанализированы и предложены пути решения методологических проблем, требующих решения при исследованиях особенностей жизнедеятельности однополых партнерских союзов. Сделан вывод о необходимости изучения вопроса разработки и эффективности оказания медико-психологической помощи однополым семьям, особенно при ВИЧ-инфицировании одного из партнеров.

Ключевые слова: партнерская пара, гомосексуальность, методология исследования.

Methodological aspects of study of the functioning of gay couples

M.V. Markova, R.T. Gabrel

In this paper the methodological problems to be solved in studies of characteristics of same-sex life partnerships we analyzed and propose solutions. The conclusion about the need to explore the development and effective delivery of medical and psychological care to same-sex families, especially in HIV-infection of one partner was done.

Key words: *affiliate couple, homosexuality, research methodology.*

ЛІТЕРАТУРА

- Coleman E. Promoting sexual health and responsible sexual behavior: an introduction / E. Coleman // *Journal of Sex Research*. – 2002. – vol. 140. – P. 822–835.
- Агарков С. Т. Сексуальная адаптация в современных условиях // *Здоровье мужчины*. – 2004. – № 3 (10). – С. 141–143.
- Кон И.С. Сексология: Уч. пособие. – М.: Academia, 2004. – 879 с.
- Кришталь В.В. Любовь и секс как лечебный фактор // *Медицинская психология* – 2006. – № 2. – С. 14–19.
- Щеглов Л.М. Любовь как психологический феномен // *Здоровье мужчины*. – 2004. – № 3 (10). – С. 141.
- Giotakos O. Gender differences in the perceptions for the ideal sex partner // *Sexual and Relationship Therapy*. – 2004. – Vol. 19, N 4. – P. 373–378.
- Маркова М.В. Семейный диагноз как интегральный показатель выраженности семейной дезадаптации // М.В. Маркова, В.А. Курило // *Таврический журнал психиатрии*. – 2012. – Т. 16, № 2 (59).
- Маркова М.В. До проблеми трансформації інституту сім'ї // *Міжнародний психіатричний, психотерапевтичний та психоаналітичний журнал*. – 2007. – № 1. – С. 91–94.
- Маркова М.В. До проблеми подолання кризи інституту сім'ї в українському суспільстві // *Архів психіатрії*. – 2008. – Т. 14. – № 4 (55). – С. 56–57.
- Куприянова И.С. Однополые семьи в современном обществе: проблемы нормализации // *Проблема нормы и патологии: современные дискурсивные практики*. – Саратов: СГМУ, 2002. – С. 28–32.
- Голод С.И. Прокреация, плюральность эротического ландшафта: история и современное состояние // *Социологические исследования*. – 2008. – № 12. – С. 82–90.
- Кочарян Г.С. Гомосексуальность и современное общество. – Харьков: ЭДЭНА, 2008. – 240 с.
- Воронцов Д.В. Квир-семья: перспективы трансформации семейных отношений // *Материалы конференции 25.09.2010: «Точка»*, 2010. – С. 27–39.
- Андронов Д.А. Использование гендерных ролей как копинг-ресурса у мужчин с гомо и гетеросексуальной идентичностью // *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.Г. Герцена*. – № 23 (54): Аспирантские тетради: Научный журнал. – СПб., 2008. – С. 291–297.
- Кон И.С. Лунный свет на заре. Лики и маски однополрой любви. – М.: Олимп, АСТ, 2003.
- Саймон Г. Вопросы интимных отношений // «Розовая психотерапия»: Руководство по работе с сексуальными меньшинствами / Под ред. Д. Дейвиса, Ч. Нила. – СПб.: Питер, 2001. – С. 174–197.
- Кудряшова О.В. Женские гомосексуальные пары: специфика взаимоотношений / О.В. Кудряшова, В.В. Дорофеева // *Актуальные вопросы теории и практики отношений: материалы всерос.науч.-практич. конф. Екатеринбург, 17 июня 2011 г.* / Урал. гос. пед. ун-т; науч. ред. С.А. Минюрова, С.В. Духновский. – Екатеринбург, 2011. – С. 134–140.
- Сабунаева М.Л. Однополые семьи как феномен психологического познания // *Современные проблемы психологии семьи: феномены, методы, концепции*. Вып. 4. – СПб.: Изд-во АНО «ИПП», 2010. – С. 58–63.